

ȘTEFAN CEL MARE, PRINȚE AL CREȘTINĂȚII

Anca PĂUNESCU

Lunga domnie a lui Ștefan cel Mare (1457-1504) a reprezentat o perioadă însemnată de transformări social-economice și politice, de luptă înverșunată pentru apărarea independenței, de bogată creație culturală – care au constituit caracterele sale particulare, în cadrul istoriei medievale a Moldovei. De aici provine interesul istoric deosebit al acestei perioade, obiect de studiu pasionant pentru cercetătorii trecutului și susceptibil pentru ample generalizări teoretice. Istoricii au subliniat că „dincolo de satisfacerea propriului deziderat dinastic, Ștefan cel Mare a dovedit o mare capacitate de adaptare la cerințele situației interne și internaționale ale momentului, punând la baza puterii sale politice adevăratele categorii mijlocii și inferioare ale societății; el a izbutit să realizeze un anumit echilibru social cu marea boierime, precum și o conlucrare generală, absolut necesară marilor eforturi și înfăptuiri din vremea domniei sale“.

În momentul în care domnitorul Ștefan cel Mare se hotărâse la lupta deschisă cu Imperiul otoman, acesta – sub conducerea sultanului Mahomed al II-lea –, se afla în plină expansiune. În cele două decenii care au urmat după cucerirea Constantinopolului, stăpânirea otomană se întinsese pe un vast teritoriu, atât în Europa cât și în Asia. Rivalitățile și războaiele feudale slăbeau puterea de rezistență a ultimelor stăpâniri creștine din nord-vestul Peninsulei Balcanice sau din Moreea, transformându-le într-o pradă ușoară în fața avântului și a organizării militare a statului turc.

Pregătirile diplomatice destul de intense și relațiile de alianțe încheiate cu statele răsăritene sau din apusul Europei evidențiază faptul că domnitorul era conștient de funcțiunea europeană ce o îndeplinea prin acțiunea întreprinsă, așa cum mărturisea în scrisoarea adresată, la 29 noiembrie 1474, papei Sixt al IV-lea, considerat drept căpetenia întregii lumi creștine apusene: „*Noi, împreună cu toată puterea care ne-a dat-o Dumnezeu atotputernic, suntem veșnic și din toată inima pregătiți întru totul, având de gând să ne batem pentru creștinătate din toate puterile*“¹.

După victoria de la Vaslui, din anul 1475, asupra oștirii otomane care pătrunseser în Moldova, Ștefan cel Mare a adresat o scrisoare către curțile principilor din Europa în care solicita încheierea unui larg front antiotoman subliniind „*că necredinciosul împărat al turcilor a fost de multă vreme și este încă pierzătorul întregii creștinătăți*“².

Vestea marii biruințe a străbătut întreaga lume. Domnul Moldovei se ridicase între marii comandanți militari ai vremii, așa cum consemnează izvoarele epocii. În scrisoarea papei Sixt al IV-lea către Ștefan cel Mare se consemna: „*Faptele tale, săvârșite până acum cu înțelepciune și vitejie contra turcilor infideli, inamici comuni, au făcut atât de vestit numele tău, că el se află pe buzele tuturor și ești în unanimitate foarte mult lăudat*“³.

Cronicarul polon Matei Miechowski elogiază, de asemenea, în lucrarea sa, faptele vitejești ale domnului Moldovei: „*Bărbat glorios și victorios care ai biruit pe toți regii*

1. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 318-319.

2. *Ibidem*, p. 321.

3. I. Ursu, *Ștefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, 1925, p. 94.

*vecini, om fericit căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile, căci pe când altora le-a dat numai unele însușiri și anume: unora prudență împreună cu șiretenie, altora virtuți eroice și spirit de dreptate, altora biruința contra dușmanului, numai ție ți le-a hărăzit la un loc pe toate, tu ești drept și prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor, nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru*⁴.

Prezent în toate domeniile vieții publice și în relații diplomatice și economice, în organizarea statului și în apărarea militară, Ștefan cel Mare impulsionează opera de creație, o susține cu mijloacele sale materiale. Un întreg sistem de apărare se desăvârșește din inițiativa domnului, prin întărirea cu noi pânze de ziduri a cetăților moștenite sau prin ridicarea altora noi, încât o rețea de fortificații apără, astfel, marginile țării și altele stau de pază în puncte de trecere, în interior.

Ultimele decenii ale veacului al XV-lea și începutul celui următor constituie un moment de cea mai mare importanță în dezvoltarea culturii medievale românești. Această înflorire culturală, cu premise în progresele social-economice ale vremii este direct legată de activitatea politică, de apărare a independenței și de centralizarea statului, desfășurată sub conducerea lui Ștefan cel Mare. Intervenției domniei și scopurilor urmărite de ea li se datorează în cea mai mare parte construcțiile civile și religioase de deosebită valoare artistică ale acestor decenii, cele mai multe piese de broderie sau argintărie care ni s-au păstrat, frumoasele manuscrise cu miniaturi, precum și, în domeniul culturii scrise, începuturile istoriografiei românești.

Numărul mare al monumentelor ridicate, varietatea problemelor pe care meșterii constructori au avut să le rezolve pentru ridicarea acestora, fac din anii de domnie al lui Ștefan cel

Mare epoca de desăvârșire a stilului moldovenesc, în istoria arhitecturii din țările române. Numeroasele construcții ridicate din porunca domnului prilejuiau o stimulare a producției și în domeniul denumit al artelor minore.

Într-o vreme în care viața sufletească se desfășoară cu deosebire în forme religioase, iar cultura cărturărească se află în mâinile clerului, mănăstiri și biserici se înalță an de an, multe din ele devenind centre de desfășurare a unei activități artistice și culturale. Piese de argintărie, icoanele, veșminte și piese de cult brodate, manuscrisele împodobite cu miniaturi, ceramica decorativă smălțuită împlinesc nevoile cultului și pe acela de fast al curților domnești. Portretul lui Ștefan cel Mare, singur sau alături de soție și copii, îl întâlnim în pictura murală, în broderie, în miniaturi de epocă.

Una dintre cele mai expresive reprezentări ale înfățișării lui Ștefan cel Mare se găsește în miniatura care ilustrează una din paginile tetraevangheliarului din 1473, copiat și miniat de călugărul Nicodim, pentru mănăstirea de la Humor. Acest portret face parte dintr-o compoziție construită pe două registre și înconjurată de un chenar dreptunghiular. În registrul superior este imaginea Maicii Domnului, așezată pe tron, ținând pe Iisus copil, pe brațul stâng. În registrul inferior, în partea stângă a paginii, este înfățișat Ștefan cel Mare, în genunchi, cu capul ridicat, cu brațele întinse, ținând în mâini evanghelia ferecată pe care o oferă lui Iisus.

Broderiile și țesăturile constituie, pe lângă piesele lucrute din aur și argint aurit, categoria cea mai importantă de odore necesare oficierii cultului ortodox și decorației interioare a bisericilor. Se poate spune că broderia reprezintă, pe lângă arhitectură și pictură, datorită echilibrului compoziției și armoniei repartiției culorilor, una din creațiile

⁴ *Ibidem*, p. 95-95.

artistice cele mai reprezentative pentru epoca lui Ștefan cel Mare.

Lucrările de broderie, executate la comanda voievodului pentru a fi dăruite diferitelor sale ctitorii, constituie un tezaur unic, păstrat astăzi în muzeul mănăstirii Putna.

Odată cu Ștefan cel Mare încep, pentru Moldova, ajutoarele românești la Muntele Athos, ținut de largă tradiție bizantină, care a avut legături directe cu Bizanțul. După ce statele creștine din Balcani au căzut sub stăpânirea otomană, domnii țărilor române s-au îngrijit de unele mănăstiri de la Sfântul Munte. După distrugerea, în urma unui incendiu, a mănăstirii Zografu, Ștefan cel Mare a rezidit-o și a întemeiat, din nou, o mănăstire cu hramul marelui mucenic purtător de biruință Gheorghe din Capadocia. Această mănăstire va fi înzestrată cu dani, manuscrise, o icoană a sfântului Gheorghe, făcătoare de minuni, pe care a dăruit-o în urma biruinței câștigate în 1476 asupra turcilor, precum și două steaguri liturgice pe care au fost brodate imagini ale aceluiași sfânt. Unul din aceste două steaguri liturgice, cu data inscripției 1500, a revenit în patrimoniul României, după primul război mondial. El se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României.

Această broderie pe fond de atlas roșu, cusută cu fir de aur și de argint, reprezintă pe Sfântul Gheorghe, așezat pe un tron, ținând spada cu mâna

dreaptă și de vârf cu stânga, cu picioarele călcând balaurul cu trei capete. De jur împrejurul imaginii se află brodată o inscripție în limba slavonă și anul 1500.

Din punct de vedere al realizării artistice, această lucrare reprezintă una din piesele cele mai prețioase ale broderiei medievale românești.

În intervalul 15 martie – 4 iulie 2004, la Muzeul Metropolitan de Artă din New York, urma să fie deschisă o expoziție internațională intitulată *Bizanț: Credință și Putere (1261 – 1557)*. Organizatorii își propun să prezinte cele mai reprezentative piese care să ilustreze înflorirea artistică a civilizației bizantine și influența acesteia în arta țărilor creștin – ortodoxe din spațiul balcanic și nu numai. Cu acest prilej steagul liturgic menționat mai sus va fi prezent în această expoziție, ca o dovadă influenței artei bizantine asupra creației artistice medievale în vremea lui Ștefan cel Mare.

Prezența acestei broderii într-o expoziție internațională constituie încă o dovadă a prestigiului domnitorului Ștefan cel Mare, care prin vitejia arătată în războaiele pentru apărarea țării și a creștinătății, prin calitățile sale de bărbat de stat, prin talentul său diplomatic ca și prin sprijinul dat culturii și artei din vremea sa, este socotit una din personalitățile remarcabile ale creștinătății medievale.

ABSTRACT

The long ruling of Steven the Great represents an important period of socio-economical and political transformations. In art, one of the most expressive representations of Steven the Great can be found in a miniature which illustrates one of the pages from the 1473 Tetraevangheliar, of the monk Nicodim, for Humor monastery.

Steven the Great also initiated the Romanian help for Athos Mountain. He rebuilt a monastery, having the

Saint George as spiritual patron, in Capadocia. This monastery was endowed with manuscripts, an icon of St. George, and two liturgical flags with the image of the same saint.

One of these, dated 1500, came back in Romania after the First World War, and now it can be found at The National Museum of History. Artistically, this liturgical flag represents one of the most precious pieces of Romanian medieval embroidery.

Fig. 1
Steagul liturgic cu
data inscripției 1500

Fig. 2
Tetraevangheliarul
din 1473

